

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 sierpnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak (przewodniczący)

SSN Józef Iwulski (sprawozdawca)

SSN Halina Kuryło

w sprawie z odwołania W.K.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Krakowie

o rentę rodzinną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 8 sierpnia 2023 r.,

skargi kasacyjnej odwołującej się od wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie

z dnia 18 listopada 2021 r., sygn. akt III AUa 210/18,

**oddala skargę kasacyjną, nie obciążając odwołującej się
zwrotem kosztów postępowania kasacyjnego na rzecz organu
rentowego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 7 kwietnia 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w Krakowie odmówił W.W. prawa do renty rodzinnej po zmarłym w dniu 3 września 2014 r. ojcu M.K.

Wyrokiem z dnia 1 grudnia 2017 r., VII U 1121/15, Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Krakowie oddalił odwołanie ubezpieczonej od powyższej decyzji.

Sąd pierwszej instancji jako bezsporną okoliczność uznał, że ubezpieczona (urodzona 13 października 1982 r.) jest córką zmarłego w dniu 3 września 2014 r. M.K. Wnioskodawczyni pobierała rentę socjalną w okresie od dnia 1 marca 2005 r. do dnia 31 marca 2007 r., od dnia 1 maja 2007 r. do dnia 31 marca 2009 r. (decyzją ZUS z dnia 12 czerwca 2009 r. odmówiono przyznania jej świadczenia na dalszy okres wobec nieuznania wnioskodawczyni za nadal całkowicie niezdolną do pracy) i od dnia 19 września 2014 r. do dnia 31 grudnia 2015 r.

Wyrokiem z dnia 19 czerwca 2013 r., VII U 1152/11, Sąd Okręgowy w Krakowie oddalił odwołanie ubezpieczonej od decyzji ZUS z dnia 13 czerwca 2011 r., którą odmówiono jej przyznania prawa do renty socjalnej z uwagi na brak całkowitej niezdolności do pracy. W trakcie tego postępowania sądowego przeprowadzono dowód z opinii biegłych sądowych specjalistów: psychologa i dwóch psychiatrów, którzy stwierdzili u badanej upośledzenie umysłowe na pograniczu umiarkowanego i lekkiego od wczesnego dzieciństwa (biegła neuropsycholog); łagodne zaburzenia emocjonalne u osoby z obniżoną sprawnością intelektualną do poziomu pogranicza upośledzenia umysłowego lekkiego i umiarkowanego (biegła psychiatra); upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim z okresowymi stanami zaburzeń adaptacyjnych, zaburzeń o charakterze objawów lękowych, zaburzeń pamięci, koncentracji z przewlekłym obniżeniem nastroju przy niskim poziomie intelektualnym w granicach upośledzenia umysłowego lekkiego (biegły psychiatra) i uznali, że nie jest ona całkowicie niezdolna do pracy.

W dniu 9 lutego 2015 r. ubezpieczona złożyła wniosek o rentę rodzinną po zmarłym ojcu. Na podstawie opinii biegłych sądowych psychologa i psychiatry Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawczyni jest upośledzona umysłowo w stopniu umiarkowanym, cechuje się osobowością niedojrzałą, występują u niej zaburzenia zachowania, zaburzenia emocjonalne, stany depresyjne i lękowe, a podłoże

istniejących schorzeń jest organiczne. Podczas badania psychologicznego w 1991 r. u odwołującej się stwierdzono upośledzenie umysłowe w stopniu umiarkowanym i w 1993 r. skierowano ją do szkoły specjalnej, którą ukończyła, jednak naukę w gimnazjum specjalnym przerwała po drugiej klasie. Aktualne badanie psychologiczne wskazuje na niemożność opanowania przez badaną programu szkoły specjalnej ze względu na upośledzenie umysłowe w stopniu umiarkowanym na podłożu organicznym, istniejące od dzieciństwa. We wszystkich badaniach stwierdza się uszkodzenie organiczne CUN, a także jego progresję. Biegła z zakresu psychiatrii rozpoznała u odwołującej się organiczne zaburzenia afektywne u osoby z obniżoną sprawnością intelektualną do poziomu upośledzenia umysłowego umiarkowanego i uznała ją za całkowicie niezdolną do pracy od daty złożenia wniosku, trwale z zaznaczeniem, iż niezdolność ta pozostaje w związku z niesprawnością organizmu istniejącą od dzieciństwa. W funkcjonowaniu społecznym i sprawności funkcji poznawczych opiniowanej nastąpił regres w stosunku do stanu stwierdzonego opiniami biegłego psychologa i psychiatry z 2012 r. sporządzonymi w związku z ubieganiem się przez wnioskodawczynię o rentę socjalną, kiedy to nie została uznana za całkowicie niezdolną do pracy. Globalny poziom intelektualny odwołującej się mieści się obecnie w przedziale upośledzenia umysłowego umiarkowanego, a wyniki testów psychoorganicznych jednoznacznie wskazują na uszkodzenie organiczne CUN i wtórne obniżenie funkcji poznawczych oraz progresję ujawnionych deficytów, co uzasadnia przyjęcie trwałej całkowitej niezdolności do pracy. Brak jest jednak dokumentacji medycznej pozwalającej na uznanie, że nasilenie zaburzeń osiągnęło poziom uzasadniający stwierdzenie całkowitej niezdolności do pracy przed datą złożenia wniosku. W 2012 r. wnioskodawczyni nie została uznana za całkowicie niezdolną do pracy, pomimo badania przez dwóch biegłych psychiatrów, którzy dodatkowo posłużyli się badaniami wykonanymi przez neuropsychologa. Z opinii biegłego psychologa sporządzonej w niniejszej sprawie wynika, że całkowita niezdolność do pracy została spowodowana progresją zmian organicznych w CNS oraz sprawności funkcji poznawczych, to jest w wyniku powolnego narastania zmian.

Sąd pierwszej instancji podzielił opinie biegłych: psychologa i psychiatry, stwierdzając, że są pełne, rzetelne, należyście uzasadnione i stanowią miarodajne dowody w sprawie.

W związku z powyższym Sąd Okręgowy uznał, że odwołanie jest nieuzasadnione. Przytoczył przepis art. 67 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (aktualnie jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 1251 ze zm.; dalej jako ustawa emerytalna), zgodnie z którym do renty rodzinnej uprawnione są dzieci własne, dzieci drugiego małżonka oraz dzieci przysposobione spełniające warunki określone w art. 68 tej ustawy. Stosownie do art. 68 ust. 1 ustawy, dzieci własne, dzieci drugiego małżonka i dzieci przysposobione mają prawo do renty rodzinnej: 1) do ukończenia 16 lat; 2) do ukończenia nauki w szkole, jeżeli przekroczyły 16 lat życia, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia, albo 3) bez względu na wiek, jeżeli stały się całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolne do pracy w okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2. Z tego względu Sąd pierwszej instancji stwierdził, że ubezpieczona nie spełnia wszystkich warunków do przyznania renty rodzinnej, bowiem orzeczona u niej całkowita niezdolność do pracy nie powstała przed ukończeniem 16 roku życia lub do czasu ukończenia nauki w szkole. Przeprowadzone postępowanie dowodowe wykazało, że rozpoznane u odwołującej się zaburzenia czynią ją całkowicie niezdolną do pracy dopiero od daty złożenia wniosku o świadczenie, to jest od dnia 9 lutego 2015 r. wobec ich nasilenia w tym czasie. Sporządzone w rozpoznawanej sprawie opinie biegłych mają potwierdzenie w opiniach biegłych sporządzonych w 2012 r. w sprawie VII U 1152/11 w przedmiocie prawa wnioskodawczym do renty socjalnej, z których wynika, że nie była wtedy całkowicie niezdolna do pracy. Wprawdzie odwołująca się w okresie od dnia 1 marca 2005 r. do dnia 31 marca 2007 r., od dnia 1 maja 2007 r. do dnia 31 marca 2009 r. i od dnia 19 września 2014 r. do dnia 31 grudnia 2015 r. pobierała rentę socjalną, jednakże inne są przesłanki warunkujące przyznanie renty socjalnej, a inne renty rodzinnej. Do przyznania renty socjalnej nie jest bowiem konieczne stwierdzenie istnienia całkowitej niezdolności do pracy przed ukończeniem 18 roku życia, ale zaistnienie w tym czasie naruszenia sprawności organizmu, które dopiero w czasie późniejszym skutkuje powstaniem całkowitej niezdolności do pracy. Natomiast przyznanie renty rodzinnej uwarunkowane jest powstaniem całkowitej niezdolności do pracy przed ukończeniem 16 roku życia. Nie wystarczy zatem stwierdzenie, że przed ukończeniem 16 lat występowało dane schorzenie, ale jego nasilenie

musiałoby od razu w tym czasie powodować całkowitą niezdolność do pracy. Sąd Okręgowy podniósł również, że rozstrzygnięcie sprawy zależało od ustalenia stanu zdrowia odwołującej się, co możliwe było jedynie w oparciu o opinie biegłych specjalistów lekarzy sądowych, w związku z czym dowód z zeznań świadków był nieprzydatny.

Wyrokiem z dnia 18 listopada 2021 r., III AUa 210/18, Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Krakowie oddalił apelację wnioskodawczynie od powyższego wyroku.

Sąd drugiej instancji stwierdził, że przedmiotem dochodzonego przez wnioskodawczynię roszczenia było prawo do renty rodzinnej po ojcu. W oparciu o art. 68 ust. 1 pkt 3 i art. 72 ustawy emerytalnej, uznał że dziecko, które nabyło prawo do renty rodzinnej po rodzicu z uwagi na swój stan zdrowia powodujący powstanie całkowitej niezdolności do pracy w okresie do 16 roku życia, bądź do zakończenia pobierania nauki, z chwilą ustąpienia całkowitej niezdolności do pracy traci prawo do tego świadczenia rentowego, zaś warunkiem przywrócenia tego prawa jest ponowne powstanie całkowitej niezdolności do pracy w ciągu 18 miesięcy od ustania tej niezdolności.

Sąd Apelacyjny uznał, że Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał na cel renty rodzinnej i powiązanie prawa do tego świadczenia z ubezpieczeniem społecznym zmarłego rodzica, na którym ciążył obowiązek alimentacyjny wobec dziecka, które z racji wieku lub stanu zdrowia nie może zapewnić sobie środków utrzymania (por. między innymi uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 29 września 2006 r., II UZP 10/06, OSNP 2007 nr 5-6, poz. 75; wyrok z dnia 10 października 2006 r., I UK 85/06, LEX nr 950607 oraz wyrok z dnia 9 maja 2007 r., I UK 353/06, LEX nr 898849).

W odniesieniu natomiast do renty socjalnej, Sąd drugiej instancji odnotował, że celem tego świadczenia jest zrekompensowanie braku możliwości uzyskania renty z powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych wobec niemożności spełnienia, poza niezdolnością do pracy, przesłanek nabycia prawa do tego świadczenia (w zakresie stażu ubezpieczeniowego i momentu powstania niezdolności do pracy ocenianego w relacji do ostatniego zatrudnienia) z uwagi na powstanie owej niezdolności przed wejściem danej osoby na rynek pracy i właśnie z tego względu nabycie przez osobę pełnoletnią prawa do renty socjalnej wymaga

zaistnienia całkowitej niezdolności do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu powstałego przed osiągnięciem pełnoletności albo w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej przed ukończeniem 25 roku życia (por wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 kwietnia 2008 r., I UK 264/07, Monitor Prawa Pracy 2008 nr 10, s. 548 oraz uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2012 r., I UK 279/11, LEX nr 1165283 i z dnia 9 marca 2006 r., II UK 98/05, OSNP 2007 nr 5-6, poz. 77).

Sąd Apelacyjny przyjął, że według stanu istniejącego w dacie złożenia wniosku o przyznanie renty rodzinnej odwołująca się jest osobą całkowicie niezdolną do pracy. Nie budzi także wątpliwości, iż niezdolność ta jest powiązana ze schorzeniami mającymi swe źródło w okresie dzieciństwa. Ze względu na stan zdrowia powodujący całkowitą niezdolność do pracy, wnioskodawczyni pobierała rentę socjalną w okresie od dnia 1 marca 2005 r. do dnia 31 marca 2007 r., od dnia 1 maja 2007 r. do dnia 31 marca 2009 r. oraz od dnia 19 września 2014 r. do dnia 31 grudnia 2015 r. Sąd drugiej instancji zaznaczył, że chociaż prawo do renty rodzinnej oraz renty socjalnej opiera się na konieczności wykazania przesłanki całkowitej niezdolności do pracy, to pozostałe warunki przysługiwania tych świadczeń rentowych nie są tożsame. W przypadku renty socjalnej ustawodawca nie wymaga nieprzerwanego trwania całkowitej niezdolności do pracy od czasu jej powstania w okresie dzieciństwa lub nauki w szkole. Wystarczające jest powstanie całkowitej niezdolności do pracy w okresie późniejszym, byleby tylko owa całkowita niezdolność do pracy została spowodowana schorzeniami, które w okresie poprzedzającym ukończenie nauki naruszały sprawność organizmu ubezpieczonego, lecz niekoniecznie w stopniu powodującym całkowitą niezdolność do pracy. Przy rencie socjalnej nie ma też znaczenia przerwa w występowaniu całkowitej niezdolności do pracy, nawet długotrwała (powyżej 18 miesięcy), ponieważ przy kolejnym jej wystąpieniu wystarczy jej powiązanie z naruszeniem sprawności organizmu w dzieciństwie (młodości). Uprawnienie do renty rodzinnej zostało natomiast uzależnione od nieprzerwanego występowania całkowitej niezdolności do pracy od czasu dzieciństwa bądź nauki w szkole aż do momentu złożenia wniosku o przyznanie tego świadczenia, z ewentualną przerwą nie dłuższą niż 18 miesięcy.

W tym kontekście należy wziąć pod uwagę konsekwencje prawne wydania prawomocnego wyroku w sprawie, w której wnioskodawczyni ubiegała się o prawo do renty socjalnej. Sąd pierwszej instancji, słusznie wskazał na wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 19 czerwca 2013 r. (VII U 1152/11), na mocy którego oddalono odwołanie ubezpieczonej od decyzji z dnia 13 czerwca 2011 r. odmawiającej przyznania renty socjalnej z powodu braku całkowitej niezdolności do pracy. W ramach prowadzonego wówczas postępowania odwoławczego, na podstawie opinii biegłych sądowych specjalistów psychologa i dwóch psychiatrów ustalono, że wnioskodawczyni nie jest osobą całkowicie niezdolną do pracy. Względ na prawomocność wspomnianego wyroku i rozstrzygniętej w nim kwestii faktycznej - czyli brak całkowitej niezdolności do pracy w dacie wydania zaskarżonej wówczas decyzji z dnia 13 czerwca 2011 r. - wyklucza stwierdzenie u odwołującej się ciągłości całkowitej niezdolności do pracy powstałej w okresie dzieciństwa poprzedzającym ukończenie nauki, mimo orzeczenia u wnioskodawczyni całkowitej niezdolności do pracy na dzień złożenia wniosku inicjującego niniejsze postępowanie o rentę rodzinną, to jest na dzień 9 lutego 2015 r.

Na gruncie art. 365 § 1 k.p.c. orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Związanie, o którym mowa w tym przepisie, dotyczy dyspozycji zawartej w sentencji wyroku skonkretyzowanej zindywidualizowanej i trwałej normy prawnej, wywiedzionej przez sąd z norm generalnych i abstrakcyjnych zawartych w przepisach prawnych. Inne sądy, organy państwowe oraz organy administracji publicznej, rozstrzygające w sprawach innych niż karne, są tą dyspozycją związane, czyli nie mogą dokonać odmiennej oceny prawnej roszczenia niż zawarta w takim orzeczeniu i nie mogą też czynić odmiennych ustaleń faktycznych. Związanie to określane jest jako pozytywny aspekt prawomocności materialnej, która wyraża nakaz przyjmowania, iż w danej sytuacji stan prawny przedstawia się tak, jak to wynika z zawartego w orzeczeniu rozstrzygnięcia, co oznacza niedopuszczalność prowadzenia postępowania dowodowego w danej (rozstrzygniętej prawomocnie) kwestii, a nie tylko zakaz dokonywania ustaleń sprzecznych z objętymi wcześniej rozstrzygnięciem. Obowiązkiem sądu rozpoznającego kolejną

sprawę między tymi samymi stronami jest respektowanie tylko tych okoliczności faktycznych ustalonych w sposób stanowczy we wcześniejszej sprawie, które określały istotę sporu i uzasadniały uwzględnienie zgłoszonego w niej roszczenia. Chociaż powagą rzeczy osądzonej objęta jest w zasadzie jedynie sentencja wyroku, a nie jego uzasadnienie, to jednocześnie w orzecznictwie trafnie zwraca się uwagę, że powaga rzeczy osądzonej rozciąga się również na motywy wyroku w takich granicach, w jakich stanowią one konieczne uzupełnienie rozstrzygnięcia, niezbędne dla wyjaśnienia jego zakresu. Przedmiotem prawomocności materialnej mogą być objęte ustalenia faktyczne w takim zakresie, w jakim indywidualizują one sentencję jako rozstrzygnięcie o przedmiocie sporu i w jakim określają istotę danego stosunku prawnego. Chodzi jednak tylko o elementy uzasadnienia dotyczące rozstrzygnięcia co do istoty sprawy, w których sąd wypowiada się w sposób stanowczy, autorytarny o żądaniu.

Mając na uwadze treść powołanego prawomocnego wyroku sądowego (Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 19 czerwca 2013 r., VII U 1152/11) oraz jego sfery motywacyjnej Sąd Apelacyjny stwierdził, że w toku niniejszego procesu nie jest dopuszczalne kwestionowanie, że najpóźniej z dniem 13 czerwca 2011 r. (data decyzji objętej tym wyrokiem) ustała całkowita niezdolność do pracy wnioskodawczynie, nawet jeśli istniała nieprzerwanie od czasu dzieciństwa. Prawomocnie przesądzone bowiem, że w tej dacie u odwołującej się nie występowała już całkowita niezdolność do pracy, a jedynie niezdolność do pracy w stopniu częściowym. W rezultacie, w ramach prowadzonego obecnie postępowania wykluczone jest dokonywanie odmiennych ustaleń w tej materii, prowadzące do stwierdzenia, że począwszy od okresu dzieciństwa aż do momentu złożenia wniosku inicjującego postępowanie w rozpoznawanej aktualnie sprawie o rentę rodzinną, czyli 9 lutego 2015 r., wnioskodawczynie nieprzerwanie należała do grona osób całkowicie niezdolnych do pracy. W niniejszym procesie należało jedynie rozważyć możliwość przywrócenia prawa do renty rodzinnej na mocy art. 72 ustawy emerytalnej, a tym samym postępowanie dowodowe powinno się koncentrować na wyjaśnieniu kwestii związanej z momentem ponownego powstania u wnioskodawczynie całkowitej niezdolności do pracy, a to w aspekcie spełnienia wymagania ponownego powstania tej niezdolności w ciągu 18 miesięcy od prawomocnego stwierdzenia jej ustania w

dniu 13 czerwca 2011 r. Powyższe zagadnienie, wymagające przeprowadzenia analizy stanu zdrowia odwołującej się, powoduje konieczność zasięgnięcia opinii biegłych lekarzy, czyli osób dysponujących fachową wiedzą medyczną, adekwatną do rodzaju schorzeń ubezpieczonego. W rozpatrywanym przypadku, z uwagi na zdiagnozowane u wnioskodawczynie zaburzenia natury psychiatrycznej, Sąd Okręgowy trafnie oparł poczynione ustalenia faktyczne na opinii biegłego z zakresu psychiatrii, który przy opracowaniu opinii uwzględnił wyniki badania przeprowadzonego przez biegłego psychologa w odniesieniu do poziomu upośledzenia intelektualnego opiniowanej. W tym zakresie nie jest bowiem dopuszczalne dokonywanie ustaleń na podstawie innego rodzaju dowodu niż dowód z opinii biegłego.

Sąd drugiej instancji powołał się na utrwalony w orzecznictwie pogląd, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, których przedmiotem jest roszczenie o przyznanie świadczenia rentowego, ocena przesłanek zdrowotnych warunkujących prawo do tego świadczenia wymaga wiadomości specjalnych z zakresu medycyny. Oznacza to, że Sąd rozstrzygający kwestię uprawnień rentowych, czyniąc ustalenia co do występowania niezdolności do pracy, posiłkuje się opinią biegłych lekarzy odpowiedniej specjalności i nie jest władny do dokonywania własnych ustaleń w tej materii, sprzecznych z prawidłowo sporządzonymi i należycie uzasadnionymi opiniami biegłych medyków. Podstawowym dowodem w sprawach rentowych jest zatem dowód z opinii biegłego, który w tego rodzaju sprawach jest konieczny i nie może zostać w żadnej mierze zastąpiony dowodem z przesłuchania świadka. Nie ma bowiem jakichkolwiek podstaw proceduralnych, by przesłankę niezdolności do pracy oraz daty jej powstania ustalać w oparciu o zeznania świadka. Wskazani w apelacji świadkowie - jako osoby niedysponujące wiadomościami specjalnymi w rozumieniu art. 278 § 1 k.p.c. - nie byłoby w stanie fachowo ocenić stopnia nasilenia zaobserwowanych u ubezpieczonej zaburzeń i wnioskować na tej podstawie w przedmiocie daty powstania u niej całkowitej niezdolności do pracy, zwłaszcza jej powstania w okresie poprzedzającym moment wystąpienia z wnioskiem o rentę rodzinną. Przesłuchanie wskazanych w apelacji świadków nie mogłoby zatem posłużyć Sądowi do dokonania ustaleń w przedmiocie ponownego powstania u odwołującej się całkowitej niezdolności do pracy w ciągu 18 miesięcy od ustąpienia

tej niezdolności, co niewątpliwie miało miejsce w dniu 13 czerwca 2011 r. Kluczowa dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczność, łącząca się z momentem ponownego powstania całkowitej niezdolności do pracy, powinna znaleźć odzwierciedlenie w dokumentacji medycznej obrazującej przebieg leczenia na przestrzeni analizowanego w przedmiotowym postępowaniu okresu, poddanej fachowej ocenie biegłego specjalisty z dziedziny psychiatrii. Nie może zostać potwierdzona zeznaniami świadków ani też opinią wydaną w oparciu o wyniki, obecnie przeprowadzanej obserwacji psychiatrycznej, którą będzie się odnosić do aktualnego nasilenia występujących u wnioskodawczynie zaburzeń, a nie stopnia upośledzenia jej organizmu z okresu przypadającego przed upływem 18 miesięcy od ustąpienia stwierdzanej wcześniej całkowitej niezdolności do pracy. W związku z tym Sąd Apelacyjny oddalił zgłoszone przez apelującą wnioski dowodowe o przeprowadzenie dowodu z zeznań świadków oraz zasięgnięcie łącznej opinii biegłych psychiatry i psychologa, sporządzonej z uwzględnieniem aktualnej obserwacji psychiatrycznej jako nieprzydatne dla wyjaśnienia spornego zagadnienia (ponownego powstania całkowitej niezdolności do pracy w ciągu 18 miesięcy od ustania tej niezdolności). Przedmiotowa kwestia faktyczna, przesądzająca o rozstrzygnięciu rozpoznawanej sprawy, została wnikliwie oceniona przez biegłego psychiatrę na etapie postępowania pierwszoinstancyjnego, który po przeprowadzeniu analizy przedłożonej przez wnioskodawczynię dokumentacji lekarskiej nie stwierdził podstaw do orzeczenia u niej całkowitej niezdolności do pracy w okresie mieszczącym się w ramach 18 miesięcy od ustąpienia tej niezdolności w dniu 13 czerwca 2011 r. Biegły psychiatra jednoznacznie i stanowczo wypowiedział się w tej materii, nie poprzestając na ustaleniu aktualnego stopnia nasilenia zdiagnozowanych u wnioskodawczynie zaburzeń psychiatrycznych. Przedmiotem jego wypowiedzi był także moment ponownego powstania u niej całkowitej niezdolności do pracy. Przyjęta przez biegłego data powstania u odwołującej się całkowitej niezdolności do pracy koresponduje z regulacją zawartą w art. 14 ust. 2 ustawy emerytalnej, zgodnie z którym jeżeli nie ma możliwości ustalenia daty powstania niezdolności do pracy, natomiast ustalono okres, w którym niezdolność do pracy powstała, za datę powstania niezdolności przyjmuje się datę końcową tego okresu. Jeżeli nie ma możliwości ustalenia ani daty, ani okresu powstania niezdolności do pracy za datę

powstania niezdolności przyjmuje się datę zgłoszenia wniosku o świadczenie. Sąd drugiej instancji nie znalazł przesłanek medycznych, pozwalających na zdyskredytowanie trafności wniosków wyrażonych przez biegłego psychiatrę. Podstawy tej z pewnością nie stanowi opinia sądowo-psychologiczna, której zadaniem było określenie stopnia upośledzenia umysłowego wnioskodawczyni, a nie ocena stopnia niezdolności do pracy jako kwestia wymagająca wiedzy fachowej z dziedziny medycyny, a nie psychologii. Ponadto opinia psychologa pomija w swoich rozważaniach prawomocny wyrok w sprawie o rentę socjalną, oparty na ustaleniu ustania całkowitej niezdolności do pracy w czerwcu 2011 r. Umiarkowany stopień upośledzenia umysłowego odwołującej się nie jest kwestionowany, lecz sam w sobie nie prowadzi do orzeczenia u niej całkowitej niezdolności do pracy, którą powodują zaburzenia natury psychiatrycznej, współistniejące wraz z upośledzeniem sprawności intelektualnej, oraz nie przesądza o dacie powstania po raz kolejny całkowitej niezdolności do pracy. Słusznie zatem Sąd Okręgowy odmówił przyznania wnioskodawczyni renty rodzinnej, kierując się jednoznaczną w swej wymowie, spójną i kategoryczną opinią biegłego z zakresu psychiatrii.

Podsumowując Sąd Apelacyjny uznał, że przeprowadzone w sprawie postępowanie dowodowe nie daje podstaw do ustalenia, że odwołująca się ponownie stała się osobą całkowicie niezdolną do pracy w ciągu 18 miesięcy od ustania tej niezdolności, a tym samym nie zostały spełnione przesłanki przywrócenia prawa do renty rodzinnej na mocy art. 72 ustawy emerytalnej. Stwierdzenie u wnioskodawczyni całkowitej niezdolności do pracy na dzień złożenia wniosku, należy potraktować jako powstanie tej niezdolności na nowo, a nie kontynuację całkowitej niezdolności do pracy istniejącej od czasu dzieciństwa, a to z kolei nie może doprowadzić do przyznania renty rodzinnej z uwagi na niespełnienie wymagania, by aktualnie orzeczona całkowita niezdolność do pracy dziecka ubiegającego się o rentę rodzinną po zmarłym rodzicu powstała w okresach wymienionych w art. 68 ust. 1 pkt 1 lub pkt 2 ustawy emerytalnej (do ukończenia 16 lat życia, bądź do ukończenia nauki w szkole, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia).

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego wnioskodawczyni zarzuciła naruszenie art. 227 w związku z art. 217 § 1, 2 i 3, art. 378 § 1, art. 285 § 2 i art. 286 k.p.c., przez bezzasadne oddalenie wniosku dowodowego o

przeprowadzenie dowodu z łącznej opinii biegłych sądowych specjalistów w zakresie psychiatrii i psychologii po uprzednim zbadaniu stanu zdrowia psychicznego odwołującej się na oddziale szpitalnym na ustalenie, czy jej całkowita niezdolność do pracy powstała przed ukończeniem 16 roku życia, przy uwzględnieniu dokumentacji medycznej z lat 1991-1993, podczas gdy sporządzone opinie biegłych są wewnątrznie sprzeczne, niespójne oraz niejasne.

Skarżąca twierdzi, że Sąd Apelacyjny wobec wewnątrznie sprzecznych, niespójnych i nielogicznych opinii biegłych powinien przeprowadzić opinię wspólną, względnie wezwać biegłych do złożenia wyjaśnień celem wyjaśnienia sprzeczności. Należy rozważyć, czy rzeczywiście sąd powszechny jest władny samodzielnie rozstrzygnąć czy opinia biegłego sądowego wydana w innym postępowaniu jest prawidłowa pod względem merytorycznym. Powyższe wymaga wiadomości specjalnych.

Mając powyższe na uwadze skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości, jak również poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie (w przypadku stwierdzenia podstaw) i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania oraz o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów postępowania i przyznanie radcy prawnemu kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie.

Skarga kasacyjna zawiera jedynie zarzuty naruszenia prawa procesowego (art. 227 w związku z art. 217 § 1, 2 i 3, art. 378 § 1, art. 285 § 2 i art. 286 k.p.c.), przez które skarżąca zmierza do wykazania, że w rozpoznawanej sprawie konieczne było przeprowadzenie dowodu z łącznej opinii biegłych sądowych specjalistów w zakresie psychiatrii i psychologii na okoliczność stwierdzenia, że całkowita niezdolność do pracy powstała u niej przed ukończeniem 16 roku życia i trwała nieprzerwanie. W skardze kasacyjnej nie wskazano jako jej podstawy naruszenia

przepisów prawa materialnego. Tymczasem naruszenie przepisów postępowania jest uzasadnioną podstawą skargi kasacyjnej tylko wówczas, gdy uchybienie to mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398¹³ pkt 2 k.p.c.). Oznacza to, że ocena wpływu naruszenia prawa procesowego na wynik sprawy może być dokonana wyłącznie w odniesieniu do mających zastosowanie przepisów prawa materialnego. Tym samym, bez postawienia zarzutu naruszenia prawa materialnego, niemożliwe jest stwierdzenie zasadności zarzutu naruszenia prawa procesowego w kontekście wpływu tego naruszenia procedury na wynik sprawy (treść zapadłego rozstrzygnięcia). Pamiętać bowiem należy, że Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw; w granicach zaskarżenia, bierze jedynie z urzędu pod rozagę nieważność postępowania (art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Wobec tego, będąc związany powołanymi podstawami skargi kasacyjnej (podniesionymi wyłącznie naruszeniami przepisów postępowania), Sąd Najwyższy w istocie nie mógł ocenić wpływu tych naruszeń na treść zaskarżonego wyroku (nawet uznając zasadność tych postaw). Zwrócić należy również uwagę, że w podstawach skargi nie powołano się na naruszenie art. 365 § 1 k.p.c., co uniemożliwia ocenę wykładni i zastosowania tego przepisu przez Sąd drugiej instancji, a stanowiły one jedną z bardziej istotnych części argumentacji uzasadniającej zaskarżony wyrok.

Rozstrzygając o zasadności zarzutów dotyczących naruszenia przepisów postępowania, zauważyć należy, że w orzecznictwie przyjmuje się jednolicie, iż co do zasady w przypadku stwierdzenia różnych schorzeń przez biegłych różnych specjalności istnieje potrzeba sporządzenia przez nich opinii łącznej bądź konieczność powołania biegłego z zakresu medycyny pracy, który dokona całościowej oceny wpływu wszystkich zidentyfikowanych schorzeń oraz stopnia ich nasilenia i wpływu na niezdolność do wykonywania pracy. Uzasadnione wątpliwości skutkujące koniecznością zasięgnięcia dodatkowych bądź nowych opinii biegłych albo opinii łącznej, powstają nie tylko wówczas gdy zastrzeżenia budzi treść i wnioski poszczególnych opinii, ale także wtedy, gdy każda opinia stwierdza u ubezpieczonego określone schorzenia, a nie zostanie wydana opinia łączna (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 7 kwietnia 1994 r., II URN 12/94, OSNAPiUS 1994 nr 4, poz. 71; z dnia 3 października 1997 r., II UKN 288/97, OSNAPiUS 1998 nr 15,

poz. 459; z dnia 10 lutego 2000 r., II UKN 399/99, OSNAPiUS 2001 nr 15, poz. 497; z dnia 20 stycznia 2005 r., I UK 149/04, LEX nr 602672; z dnia 21 maja 2009 r., I UK 3/09, LEX nr 509029; z dnia 26 lipca 2011 r., LEX nr 1026622; z dnia 20 listopada 2014 r., I UK 134/14, LEX nr 1642865; z dnia 27 listopada 2014 r., III UK 37/14, LEX nr 1628946; z dnia 25 kwietnia 2017 r., II UK 192/16, LEX nr 2312023; z dnia 21 listopada 2017 r., I UK 465/16, LEX nr 2428813). Jednak zasada ta nie ma bezwzględnego charakteru, gdyż jej zastosowanie uzależnione jest od okoliczności faktycznych konkretnej sprawy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2015 r., I UK 430/14, LEX nr 1809930 czy z dnia 25 kwietnia 2017 r., II UK 192/16, LEX nr 2312023). Dlatego, aby zarzut nieprzeprowadzenia dowodu z łącznej opinii biegłych wszystkich specjalności był zasadny, konieczne jest stwierdzenie występowania w stanie faktycznym sprawy okoliczności przemawiających za uznaniem, że niewykorzystanie takiego środka dowodowego miało istotny wpływ na wynik sprawy. Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie wymagają bowiem, by biegli zawsze składali w takich przypadkach jedną wspólną opinię (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 września 2020 r., III UK 112/19, OSNP 2021 nr 8, poz. 94). Taka okoliczność nie zachodzi jednak w rozpoznawanej sprawie, bowiem wydanie opinii łącznej nie wpłynie na prawo skarżącej do renty rodzinnej.

W art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej przewidziano, że prawo do renty rodzinnej przysługuje dzieciom własnym bez względu na wiek, jeżeli stały się całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolne do pracy w okresie do ukończenia 16 lat lub do ukończenia nauki w szkole, jeżeli przekroczyły 16 lat życia, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia (art. 68 ust. 1 lub 2 ustawy emerytalnej). W przypadku ustania prawa do renty rodzinnej z powodu ustąpienia niezdolności do pracy na mocy art. 61 ustawy emerytalnej istnieje możliwość przywrócenia tego prawa, jeżeli w ciągu 18 miesięcy od ustania prawa do renty ubezpieczony ponownie stał się niezdolny do pracy (z zastrzeżeniem art. 101a). Z treści przywołanych przepisów wynika niezaprzeczalny wniosek, że możliwość przywrócenia prawa do renty rodzinnej powstanie jedynie wówczas, gdy po pierwsze pierwotnie przyznano prawo do renty rodzinnej, ale prawo do ustało ze względu na ustanie całkowitej niezdolności do

pracy, a po drugie, gdy całkowita niezdolność do pracy powstała ponownie przed upływem 18 miesięcy od ustania prawa do renty.

W przypadku wnioskodawczynie sytuacja tak nie miała miejsca. Z ustalonego stanu faktycznego, którym na mocy art. 398¹³ § 2 k.p.c. Sąd Najwyższy jest związany, wynika, że wnioskodawczynie nigdy nie przysługiwało prawo do renty rodzinnej. W związku z powyższym nawet w sytuacji uznania w łącznej opinii biegłych, że całkowita niezdolność do pracy wystąpiła u niej przed 16 rokiem życia prawo do wspomnianej renty nie mogłoby ulec przywróceniu. Wskazaną argumentację wspiera także stwierdzenie, że przerwa w pomiędzy okresami całkowitej niezdolności do pracy w przypadku wnioskodawczynie przekraczała 18 miesięcy. W postępowaniu wykazano, że skarżąca pobierała rentę socjalną w okresie od dnia 1 marca 2005 r. do dnia 31 marca 2007 r., od dnia 1 maja 2007 do dnia 31 marca 2009 r., a potem dopiero od dnia 19 września 2014 r. do dnia 31 grudnia 2015 r. Podstawą przyznania prawa do renty socjalnej była całkowita niezdolność do pracy. Na mocy wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 19 czerwca 2013 r. oddalono odwołanie wnioskodawczynie od decyzji organu rentowego z dnia 13 czerwca 2011 r., odmawiającej przyznania renty socjalnej z powodu braku niezdolności do pracy, gdyż całkowita niezdolność do pracy ustała u skarżącej najpóźniej w dniu 13 czerwca 2011 r. Z powyższego wynika, że przerwa pomiędzy okresami całkowitej niezdolności trwała przez czas znacznie przekraczający okres, w ramach którego możliwe byłoby ewentualne przywrócenie prawa do renty rodzinnej.

Należy także podkreślić, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego ukształtował się pogląd, że nie istnieje możliwość nabycia prawa do renty rodzinnej na podstawie art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej w przypadku osób, które stały się całkowicie niezdolne do pracy po osiągnięciu wieku określonego w art. 68 ust. 1 pkt 1 lub 2 tej ustawy (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2006 r., II UZP 10/06, OSNP 2007 nr 5-6, poz. 75 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 24 stycznia 2006 r., I UK 116/05, OSNPUSiSP 2007 nr 1-2, poz. 24; 10 października 2006 r., I UK 85/06, LEX nr 950607; 22 lutego 2007 r., I UK 274/06, LEX nr 936836; 9 maja 2007 r., I UK 353/06, LEX nr 898849.). W przypadku renty rodzinnej decydująca jest więc data powstania całkowitej niezdolności do pracy. W rozpoznawanej sprawie Sąd drugiej instancji dysponował opiniami biegłych, z

których wynikało, że rozpoznane u wnioskodawczynie schorzenia czynią ją niezdolną do pracy dopiero od dnia 9 lutego 2015 r., to jest od daty złożenia wniosku o rentę rodzinną, a więc po ukończeniu wieku przewidzianego w art. 68 ust. 1 pkt 1 lub 2 ustawy emerytalnej.

Konkluzji tej nie zmienia uprawnienie do pobierania przez skarżącą renty socjalnej. W tym przypadku o prawie do świadczenia decyduje powstanie stanu chorobowego przed okresami wyznaczonymi przez art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (jednolity tekst: Dz.U. z 2022 r., poz. 240 ze zm., a nie stwierdzenie w tych okresach całkowitej niezdolności do pracy. Stosownie do powołanego przepisu renta socjalna przysługuje bowiem osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało: - przed ukończeniem 18. roku życia; - w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej - przed ukończeniem 25. roku życia; - w trakcie kształcenia w szkole doktorskiej, studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej. Zgodnie ze stanowiskiem wyrażonym w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2006 r., II UZP 4/06 (OSNP 2006 nr 21-22, poz. 334) całkowita niezdolność do pracy jako przesłanka prawa do renty socjalnej może powstać po upływie okresów wskazanych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy o rencie socjalnej (podobny pogląd wyraził Naczelny Sąd Administracyjny w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 18 listopada 1998 r., OPS 12/98, ONSA 1999 nr 1, poz. 11). Warto także zwrócić uwagę, że w wyroku z dnia 22 lutego 2023 r., I USKP 41/22 (LEX nr 3538129) Sąd Najwyższy przyjął, że pojęcia całkowita niezdolność do pracy i naruszenie sprawności organizmu w rozumieniu art. 4 ustawy o rencie socjalnej nie są tożsame i stany te mogą powstać w różnych momentach. Całkowita niezdolność do pracy, będąca przesłanką prawa do renty socjalnej, może powstać po upływie okresów wskazanych w art. 4 ust. 1 tej ustawy, ale dla nabycia prawa do renty socjalnej istotne jest, aby przyczyna naruszenia sprawności organizmu powodująca całkowitą niezdolność do pracy powstała nie później niż w okresach wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy. W sprawach dotyczących renty socjalnej w pierwszej kolejności obowiązkiem sądu jest ustalenie, czy strona odwołująca się jest całkowicie niezdolna do pracy, a dopiero potwierdzenie tej okoliczności powoduje obowiązek sądu ustalenia, czy ta całkowita niezdolność do pracy została spowodowana naruszeniem sprawności organizmu, w

rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy o rencie socjalnej, w okresie przed ukończeniem przez ubezpieczonego 18 roku życia lub ukończenia nauki w szkole. Dysfunkcje psychiczne, które nie wywoływały żadnych objawów utrudniających naukę lub wykonywanie pracy w okresie przed ukończeniem przez ubezpieczonego 18 roku życia, ewentualnie - do 25 roku życia - w przypadku kontynuowania edukacji, ale dopiero po upływie tego okresu stopniowo spowodowały całkowitą niezdolność do pracy, nie mogą być uznane za "naruszenie sprawności organizmu" w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy o rencie socjalnej.

Biorąc pod uwagę powyższe, Sąd Najwyższy w oparciu o art. 398¹⁴ i art. 102 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

(I.T.)

[ms]